

บทบาทกองทัพไทยในการพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริ

พลโทจรูญ กสิวุฒิ*

บทนำ

กองทัพไทยมีประวัติควบคู่กับการสร้างชาติไทยมายาวนานมีภารกิจหลักในการป้องกันประเทศและรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ เป็นรากฐานและหลักประกันค้ำจุน สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นกำลังสำคัญในการปกป้องแผ่นดินไทยให้ดำรงความเป็นชาติ เอกกราชมาโดยตลอด ทั้งนี้หน้าที่หลักของกองทัพไทย มิได้มีเพียงการป้องกันประเทศจากภัยคุกคามเท่านั้น แต่ยังมีจุดประสงค์หลักในการปฏิบัติหน้าที่อีกคือ การพัฒนาประเทศ โดยมุ่งหวังให้เกิดผลการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "...หน้าที่สำคัญของทหาร หากดูอย่างผิวเผินก็คือการรบหรือการทำสงครามต่อสู้กับศัตรูชาติ แต่ถ้าจะดูให้ชัดตามความเป็นจริงแล้ว จะเห็นว่าหน้าที่รบเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะการป้องกันรักษาเอกราชอธิปไตยและความมั่นคงของประเทศนั้นนอกจากจะต้องมีกำลังรบที่เข้มแข็งพร้อมมูลแล้ว ยังจำเป็นต้องการพัฒนาบ้านเมืองให้เกิดความเจริญมั่นคงตลอดเวลา ทหารจึงต้องรับหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งควบคู่ไปกับการรบ ได้แก่ การพัฒนาทั้งทางด้านกิจการทหารโดยตรง และด้านอื่น ๆ ทั้งหมดเท่าที่ทหารจะสามารถร่วมช่วยเหลือหรือสนับสนุนได้..."¹

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกว่าช่วงที่ผ่านมา ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ สังคมไทยได้อัญเชิญหลัก "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัวชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน²

* นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ พระบรมราโชวาทในพิธีสวนสนามหน่วยทหารรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๒๓ ณ ลานพระราชวังดุสิต

² แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยต้องเผชิญในอนาคต การทบทวนสถานะของประเทศไทยในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีโอกาสปรับตัว และได้รับประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเองยังต้องมีการพัฒนาโครงสร้างด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในหลายประการ เพื่อเป็นการพัฒนาและประยุกต์ใช้ได้ดีกับสังคมไทยให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด

บทบาทการพัฒนาชนบทของสังคมไทย

สังคมไทยได้พัฒนาเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การพัฒนาชนบทกับการเมืองมีลักษณะแยกส่วน ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาของชุมชนชนบททั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและจัดการความรู้มีมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีการรวมตัวและรวมกลุ่มรวมทั้งมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สามารถจัดการกับปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง³ ทั้งนี้บทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง สามารถเป็นแบบอย่างเพื่อการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ ขณะเดียวกันพฤติกรรมดำรงชีวิตและปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากอดีต โดยมีกระแสวัฒนธรรมที่เข้ามามีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้มีความสะดวกมากขึ้น แต่มีความสุขลดลง มีรายได้ไม่พอรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลงในลักษณะต่างคนต่างอยู่

งานพัฒนาประเทศหาใช่เป็นหน้าที่ของบุคคลหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น แต่ถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน แม้กระทั่งทหารซึ่งในอดีตถูกมองว่ามีหน้าที่ในการใช้อาวุธเพื่อป้องกันประเทศเท่านั้น แต่ในปัจจุบันเมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนไป งานพัฒนาประเทศก็ยิ่งทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทหารจึงต้องใช้ศักยภาพที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็น ด้านกำลังพลหรือยุทธโธปกรณ์ที่มีความพร้อมเข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย (นทพ.) มีภารกิจหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยา เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจสังคมประชาชนในท้องถิ่นชนบทให้ดีขึ้นอย่างรวดเร็ว

หลักการพัฒนาชนบท

ชนบทนั้นเป็นภาคที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองโดยรวมของประเทศไทยอย่างต่อเนื่องมานาน พื้นที่ชนบทเป็นแหล่งวัตถุดิบ แรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งผลิต

³ พลตรีสุพจน์ เจริญรัตนกุล, แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการปฏิบัติงานหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยทหารบัญชาการ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๒.

สินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมที่สำคัญซึ่งเป็นรายได้ของประเทศอันเป็นฐานะทางระบบเศรษฐกิจไทย ดังนั้นหากชนบทไทยได้รับการส่งเสริมให้มีโอกาสพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ย่อมเป็นพลังขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศให้บรรลุความก้าวหน้าและยั่งยืนในที่สุด⁴

เนื่องจากการพัฒนาชนบทเป็นเรื่องสำคัญ และต้องพยายามให้สำเร็จ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ในชนบทที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อยกกว่า การทำงานพัฒนาชนบทจึงต้องมีหลักยึดเพื่อป้องกันความผิดพลาด และเพื่อมุ่งมั่นความสำเร็จ โดยอาศัยหลักการดังต่อไปนี้

๑. การเรียนรู้ (Learning) เป็นหลักการพื้นฐานของการพัฒนา เมื่อมนุษย์เกิดการเรียนรู้อะไร การเปลี่ยนแปลง การปรับปรุง ดังนั้นการพัฒนาจึงเกิดขึ้น การเรียนรู้ควรเน้นการเรียนรู้ที่ผสมกลมกลืน (Built - in) อยู่กับวิถีชีวิตของชาวชนบท ซึ่งพบว่าชนบทสามารถพัฒนาได้โดยไม่ต้องผ่านระบบโรงเรียน ดังนั้นเราควรเร่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากภายในชุมชน

๒. การมีส่วนร่วม (Participation) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้น เป็นทั้งวิธีการและจุดหมายของการพัฒนาชนบท เพราะจุดหมายของการพัฒนาชนบทคือ ความสามารถในการพึ่งตนเองในการปกครองและพัฒนาชนบทของตนเองได้ และการจะบรรลุจุดหมายดังกล่าวได้ ประชาชนต้องเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ดั้นนั้นเกิดจากการมีส่วนร่วม⁵

การมีส่วนร่วมมิได้แปรเปลี่ยนเฉพาะชนิดและปริมาณของกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังมีเปลี่ยนแปลงในระดับความเข้มข้นของการเข้ามามีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ โดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมได้ ๓ ระดับคือ

๑. ระดับการตัดสินใจ (Decision - making) ในระดับนี้ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการกับกิจกรรมการพัฒนด้วยตนเอง

๒. ระดับการร่วมมือ (Cooperation) ในระดับนี้ ประชาชนจะให้ความร่วมมือต่อแผนงานที่จะเริ่มโดยเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานของรัฐซึ่งอาจต้องการความเสียสละจากชุมชนในด้านเวลา ทรัพย์สิน และแรงงาน เพื่อช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จ

๓. ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) ในระดับนี้ประชาชนจะยอมรับ และใช้ประโยชน์จากการบริการที่โครงการวางไว้ให้ เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการเท่านั้น เช่น การเข้าร่วมในโครงการวางแผนครอบครัว⁶

⁴ พลโท อภิชาติ เพ็งกิตติ. หน่วยบัญชาการทหารพัฒนากับการพัฒนาประเทศในอนาคต. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๔๔ หน้า ๘.

⁵ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กลวิธีแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๒๗).

⁶ American public health association 1984, p 36

๓. การพึ่งตนเอง (Self - Reliance) การพึ่งตนเอง เป็นความเชื่อมั่น เชื่อใจ แน่ใจ และกล้าที่จะตัดสินใจ และลงมือทำการแก้ปัญหาเพื่อสนองความต้องการของตนเอง การพึ่งตนเองเป็นคุณสมบัติหนึ่งของผู้บรรลุนิติภาวะ กล่าวคือ เป็นผู้มีพัฒนาการอย่างเต็มที่ทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งการพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดกับสังคมไทย โดยรูปแบบของการพัฒนาต้องสร้างในลักษณะทั้ง “การพึ่งตนเอง” และ “การพึ่งกันเอง” ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมั่นคง และเกิดระบบที่มีความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม⁷

๔. ชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community) ภาพลักษณ์ที่ฉายให้เห็นว่าชุมชนใดมีลักษณะเข้มแข็งพึ่งตนเอง หรือมีลักษณะของการพึ่งพาผู้อื่นนั้น จะสามารถเห็นได้จาก ทรัพยากร องค์ความรู้ การรวมตัวขององค์กรและเครือข่ายที่เชื่อมกับภายนอกด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณ และความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน⁸

กองทัพไทยกับการพัฒนาชนบท

การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนั้นจำเป็นต้องพัฒนาทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งทางวัตถุและจิตใจ อันเป็นการช่วยเหลือประชาชนตามหลักการพัฒนาชุมชนซึ่งมีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือเพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองได้ต่อไป กองทัพไทย หรือหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จึงได้ดำเนินงานพัฒนาช่วยเหลือประชาชนในชนบทตามหลักแผนงานได้แก่⁹

๑. งานพัฒนาเส้นทางคมนาคม เป็นแผนงานสนับสนุนการสร้างทางในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกในการสัญจรการติดต่อกันของประชาชน ทั้งนี้เส้นทางคมนาคมเป็นตัวชี้วัดถึงความเจริญของชนบทอย่างหนึ่ง การขาดแคลนเส้นทางคมนาคมนั้นเป็นอุปสรรคที่ทำให้ชนบทไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

๒. งานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เป็นแผนงานที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านเกษตร ทั้งในเรื่องของการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำประมง รวมถึงการส่งเสริม

⁷ กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.

⁸ ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนและสังคม เข้าถึงได้จาก www.narathiwat.go.th/narathiwat/

⁹ บัญชาการทหารพัฒนา. หน่วย. กองบัญชาการทหารสูงสุด. ครบรอบ ๔๕ ปี หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐

การจัดตั้งกลุ่มเกษตร เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมถึงการจัดตั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบสำหรับเผยแพร่ข้อมูลเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนที่สนใจได้ศึกษา และนำไปประยุกต์ใช้

๓. งานพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นแผนงานเพื่อช่วยเหลือให้ประชาชนมีน้ำใช้อย่างพอเพียง ทั้งในการอุปโภค บริโภค และทำการเกษตร เช่นการขุดเจาะบ่อบาดาล ก่อสร้าง และจัดหาแหล่งเก็บกักน้ำ สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ฝายน้ำล้น คลองส่งน้ำ เพื่อให้สามารถใช้เก็บน้ำได้มากขึ้น

๔. งานพัฒนาชุมชนและสาธารณูปการ เป็นแผนงานเพื่อสร้างความเจริญทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ให้แก่ชุมชนหรือหมู่บ้าน เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี ประชาชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี เช่นการรักษาความสะอาดของชุมชน การสร้างและปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน การสร้างถังเก็บน้ำ ศาลาประชาคม สนามเด็กเล่น และการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน

๕. งานสาธารณสุข เป็นแผนงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เจ็บป่วยในชนบท ซึ่งห่างไกลบริการด้านการแพทย์ รวมทั้งส่งเสริมสุขภาพอนามัยชุมชน ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บที่อาจเกิดขึ้น เป็นการช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพของประชาชนในชนบท โดยการให้คำแนะนำและช่วยรักษาขั้นต้นแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า

๖. งานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นแผนงานเพื่อพัฒนาส่งเสริมให้เยาวชนในชนบทได้รับโอกาสทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ทำนุบำรุงศาสนา พร้อมทั้งดำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เช่น การปรับปรุงพื้นที่ในโรงเรียน ให้ทุนการศึกษา การบูรณะวัด จัดอุปสมบทหมู่ ร่วมกิจกรรมประเพณีของชุมชน เป็นต้น

๗. งานประชาสัมพันธ์และจิตวิทยา เป็นแผนงานที่มุ่งจะให้ข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชนในชนบท สร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในรัฐบาลและสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยการจัดชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ออกเยี่ยมเยียน พบปะพูดคุยกับประชาชน เพื่อเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และรับทราบข้อมูลความเดือดร้อน ความต้องการของประชาชน จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง และสาระต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

๘. งานสังคมสงเคราะห์และอื่น ๆ เป็นแผนงานให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่ประชาชน เด็กนักเรียนและผู้ที่มีความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นงานที่ทำควบคู่ไปกับงานพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ไขและบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนในระยะสั้น ได้แก่งานช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ การสงเคราะห์ประชาชนยากจน แจกจ่ายน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค แจกจ่ายเครื่องกันหนาว ถูยั้งชีพ ซึ่งปัจจุบันได้จัดตั้งเป็นศูนย์บรรเทาสาธารณภัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างครอบคลุมและกว้างขวางยิ่งขึ้น

จากแผนงานการพัฒนาชนบทที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีประเด็นการพัฒนาหลัก ๆ อีกประเด็น คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อพัฒนาศักยภาพของกำลังพลในหน่วยทหาร และประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากร และพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศอีกประการหนึ่ง¹⁰

การดำเนินงานของกองทัพไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อการพัฒนาที่ได้ผลและเป็นรูปธรรมโดยเร็ว จึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดผลด้านต่าง ๆ ๔ ด้าน ดังนี้

๑. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
๒. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง
๓. การส่งเสริมการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
๔. การยกฐานะเศรษฐกิจในชุมชน¹¹

การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว จึงประสบอุปสรรคและข้อขัดข้อง มีมากมายหลายด้าน แต่ละด้านมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วปัญหาสำคัญที่ชนบทส่วนใหญ่มีเหมือน ๆ กัน คือ ปัญหาความยากจน และความล่าช้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อเนื่องไปถึงความเสื่อมโทรมในคุณภาพชีวิตวงจรของปัญหาดังกล่าวหมุนเวียนต่อเนื่องมาเป็นเวลานานและเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวชนบทไม่สามารถพัฒนา เพื่อพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง อีกปัญหาหลักของชาวชนบท ได้แก่ การขาดแคลนความรู้ความสามารถในเรื่องพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรอย่างมีหลักวิชา และการปรับปรุงรักษาคุณภาพ ปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น ที่ดิน ในขณะที่ธรรมชาติแวดล้อมที่มีผลต่อการผลิตทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ป่าไม้ ฯลฯ ต่างก็มีสภาพเสื่อมโทรมลงตลอดเวลา เป็นผลให้การพัฒนาชนบทที่ผ่านมาไม่บรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก

ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยการสนับสนุนบทบาทของชุมชน องค์กรชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย ส่งเสริมให้เกิดการอาสาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า รวมทั้งการผนึกกำลังความร่วมมือจากทุกฝ่าย

¹⁰ พลตรีสุพจน์ เจริญรัตนกุล, แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการปฏิบัติงานหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยทหารบัญชาการ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๒ หน้า ๔๗-๔๘.

¹¹ บัญชาการทหารพัฒนา, หน่วย, กองบัญชาการทหารสูงสุด, ครบรอบ ๔๕ ปี หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐

ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาเสริมสร้างทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ ในพื้นที่เป้าหมายที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา¹²

ทางออกของการแก้ปัญหาดังที่กล่าวมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศ ที่เป็นแนวทางการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างความสมดุลที่มั่นคงให้แก่ชาวชนบทในหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีเกษตรใหม่ และโครงการอันเนื่องมาจากพระดำริจำนวนมาก ยังไม่ได้ขยายผลไปสู่ชายแดนที่สำคัญอีกหลายพื้นที่ ซึ่งทหาร ได้ยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ และช่วยเหลือประชาชน

การพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริ

แนวทางการพัฒนาที่สามารถแก้ไขที่รากของปัญหาอย่างตรงประเด็นที่สุดในขณะนี้คือ แนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือ “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป้าหมายรวยยอดของทฤษฎีใหม่คือ การพึ่งตนเอง และพึ่งพาทนอดให้น้อยที่สุด ไม่ว่าจะเป็
ปัจจัยการผลิต การตลาด เพื่อบริโภคก่อน เหลือแล้วจึงค่อยป้อนสู่ตลาดผนวกกับวิธีการจัดการการผลิตเกษตรอย่างมีเป้าหมาย มีระบบครบวงจรในตัวเอง และมีกระบวนการบริหารจัดการชัดเจน กองทัพจึงควรต้องตั้งสมมติฐานงานพัฒนาและการช่วยเหลือประชาชน “แนวทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อย่างจริงจัง¹³

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสรับสั่งแนะแนวทางการดำเนินชีวิต โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง นับเนื่องมาจนถึงวันนี้ก็เป็นหลายเวลาปี วิกฤตการณ์เศรษฐกิจของประเทศก็ยังคงอยู่ สมควรที่พวกเราได้ทบทวนพระราชกระแสกันอีกครั้ง เพื่อให้พวกเราได้ “ใจดี สู้เสื่อ” กันต่อไป เพื่อนำให้ตัวเราและชาติบ้านเมืองได้ผ่านมรสุมร้ายที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ ด้วยสติที่มั่นคง ปัญญาที่เฉียบแหลม และด้วยความรู้ ความเข้าใจ อย่างลึกซึ้ง เพื่อปรับวิถีชีวิตของพวกเราชาวไทยให้ยึดมั่นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างและยึดมั่นวิถีชีวิตไทย อันนำมาสู่พวกเราชาวไทยทุกหมู่เหล่าต่อไปชั่วกาลนาน

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน

¹² นายสุเมธ ตันติเวชกุล, “การพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริ”. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, เล่มที่ ๑๒ (๒๕๓๑) : หน้า ๓๐ - ๓๑.

¹³ พลเอกมณฑล อัมพรพิสิฏฐ์. บทบาทกองทัพไทยในสภาวะปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑ หน้า ๒๔ - ๒๕.

มีความเป็นอยู่อย่างประมาทตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง ในการดำรงชีวิต

การพัฒนาชนบทตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลายนั้นเน้นเรื่องที่สำคัญเป็นกลวิธี และแนวทางแก้ปัญหา ดังนี้

๑. การช่วยให้พึ่งตนเองได้
๒. การส่งเสริมความรู้ในการทำมาหากิน ตามหลักวิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสมแก่ราษฎร
๓. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๔. คุณภาพชีวิต

การมุ่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาตามรูปแบบนี้ เป็นการเน้นแนวทางการพัฒนาโดยยึดข้อเท็จจริง ในแต่ละพื้นที่เป็นหลัก หลักการนี้เป็นผลมาจากสภาพความเป็นจริงที่ว่าท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะประเด็นปัญหาหลักของพื้นที่ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาค้นคว้า ทดลอง เพื่อประโยชน์ในการปรับแนวความคิดในการพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและปัญหาของแต่ละพื้นที่ และเนื่องจากปัญหาของแต่ละพื้นที่มีรายละเอียดทางเทคนิค และวิชาการที่ต้องการความเชี่ยวชาญจากหลายสาขาวิชาาร่วมกัน รวมทั้งความต่อเนื่องของระยะเวลา การศึกษาค้นคว้าในพื้นที่จริง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจึงเป็นศูนย์รวมของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในทุกด้านได้เข้ามาร่วมกันเพื่อให้บริการช่วยเหลือแก่ประชาชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ในทางปฏิบัติ งานสำคัญของศูนย์ศึกษาการพัฒนา คือการแก้ไขปัญหาหลักที่ชาวชนบทเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากวัตถุประสงค์สำคัญของศูนย์ศึกษาการพัฒนาคือ การให้ราษฎรที่อยู่ในชนบทได้มีโอกาสที่จะได้รู้ ได้เห็น ได้สัมผัส วิทยาการเกษตรแผนใหม่เพื่อช่วยให้การทำมาหากินมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจะเป็นแหล่งกลางของการประสานการช่วยเหลือของฝ่ายต่าง ๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ทั้งในฝ่ายรัฐบาลด้วยตนเอง และฝ่ายรัฐบาลร่วมกับเอกชน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะร่วมมือ ค้นคว้า ทดลอง วิจัยทางด้านเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ ทั้งในส่วนที่ได้คิดขึ้นตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ และส่วนที่ประสบผลแล้วในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจนเป็น "ตัวอย่างของความสำเร็จ" ที่สามารถแสดงสาธิตให้แพร่หลายไปสู่ชนบทได้อย่างกว้างขวาง กล่าวโดยสรุป ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจะเป็นจุดศูนย์กลางในการกระจายรากฐานการพึ่งตนเอง ทั้งในแง่แนวความคิด และวิธีการปฏิบัติออกไปสู่ประชาชนในภูมิภาคนั้น ๆ

พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝน จักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหาร ได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแกร่งพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกต่อไป

บทสรุป

บทบาทของกองทัพไทยในการพัฒนาชนบทแนวพระราชดำริ ควรเน้นการพัฒนาที่ “คนเป็นศูนย์กลาง” เพื่อเป็นการพัฒนาคนและสังคมไปพร้อมกันและเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล¹⁴ โดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปบนทางสายกลาง บนหลักการของความมีเหตุผลและความพอประมาณ ทั้งนี้ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้ดำเนินด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

กองทัพไทยได้สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์อย่างต่อเนื่อง ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่ามายาวนานกว่า ๖๐ ปีโดยน้อมนำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติงานด้วยการ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มีความรู้รักสามัคคี ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ยึดมั่นต่อผลประโยชน์ส่วนรวม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

¹⁴ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สภาแควตอลิคแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.
- ชาญชัย เพ็ชรประพันธ์กุล. เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ จากแนวปรัชญาสู่ การนำไปปฏิบัติจริง. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.
- เฉลียว บุรีภักดิ์. ชุดการศึกษาค้นคว้ารายวิชา ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โครงการพนักำล้งการเปิดสอนหลักสูตร ปริญญาเอก ของสถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๗.
- ณัฐพล ชันธไชย. แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. การพัฒนาชนบท: เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิด ความจำเป็นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.
- นิรันดร์ จงวุฒิวเศศย์. กลวิธีแนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.
- บัญชาการทหารพัฒนา.หน่วย.กองบัญชาการทหารสูงสุด. ครบรอบ ๔๕ ปี หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑
- พระบรมราโชวาทในพิธีสวนสนามหน่วยทหารรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๒๓ ณ ลานพระราชวังดุสิต
- มงคล อัมพรพิสิฐกุล,พลเอก. บทบาทกองทัพไทยในสภาวะปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑.
- ยุทธศาสตร์การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนและสังคม เข้าถึงได้จาก www.narathiwat.go.th/narathiwat/
- สุพจน์ เจริญรัตนกุล,พลตรี. แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการปฏิบัติงานหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยทหารบัญชาการ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๒.
- สุเมธ ตันติเวชกุล, “การพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริ”, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ๓, เล่มที่ ๑๒ ๒๕๓๑.
- อภิชาติ เพ็ญทิติ พลโท. หน่วยบัญชาการทหารพัฒนากับการพัฒนาประเทศในอนาคต. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๔๔.